

ԲԺՅԻՎ ԳՈՎՏ. ՆԱՀԱՊԵՏ ԹՈՒՍԻՆԵԱՆ

(Հայաստանի Գրական)

Ընտիր աշխատութիւն մըն է Գրական. Թուսինեանի իւր, որ թէեւ կիսագրեան եւ աւելի ժամանակով հինցած, բայց այնչափ լաւ վարդապետութիւններ ունի, որ քսաներորդ դարու մէջ ալ զուրկ չէ բժշկական այժմեութիւն մը նկատուելու յատկութիւններէն: Ս'արժէ որ գաղափար մ'ունենանք սնոր վրայ:

Միջակ հասոր մըն է, 87 էջէ բաղկացեալ եւ տպուած է Պարիս 1849ին, բժշկական համալսարանին տպարանը:

Առաջին էջին վրայ կը կարգանք ճառին նիւթը, Թուսինեանին անունը եւ այլն, սապէս.

THESE

pour

le Doctorat en Médecine

présentée et soutenue le 9 Novembre 1849

devant la Faculté de Médecine de Paris

par

N.-T. ROUSSIGNAN DE CÉSARÉE,

né à Césarée de Cappadoce (Arménie)

Docteur en Médecine

Ancien élève à l'Ecole pratique et des Hôpitaux de Paris

CHOIX D'UNE DOCTRINE MÉDICALE

Paris

1849

ՀԱՅԹ

Բժշկական վան Դոկտորութեան

ներկայացեալ եւ պաշտպանեալ յ 9 Նոյ. 1849

առաջին բժշկական համալսարանին Պարիսու

ի

Ն.-Թ. ԹՈՒՍԻՆԵԱՆԻ ԿԵՍԱՐԱՑԻՈՑ

ձեւով է կեանքի կողմէն (Հայաստանի)

Գրական է բժշկական

Զեյնի ուղիքի Գրական Գրական է

Գրական է

ԲԺՅԻՎԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Պարիս

1849

Այս էջին կը յարգեն ձեռնու հինգ էջեր, որոնց վրայ Նահապետ Թուսինեան երախ.

տագիտութեամբ կ'արձանագրէ ծանօթ անուններ. այսպէս առաջին էջին Չոնի իւր ողբացեալ հօրը յիշատակին նուիրելով կ'ուղղէ իւր սիրական ժօրը եւ քոյրերուն, ինչպէս նաեւ կ'ուղղէ Անտոն-Բառիի Յօրէնին, որուն հայրական հագածութիւններն ու բարերարութիւնը գրել կուտան Թուսինեանի, հետեւեալ սիրուն տողերը:

À M. ALEXANDRE LABROUSTE

Vous m'avez servi de père sur une terre étrangère, votre sollicitude n'a cessé de me suivre dans tous le cours de mes études, votre bienveillance m'a dédomagé de l'éloignement de ma famille; permettez-moi de vous dire que je vous réunis à elle dans mon cœur, comme je vous confondrai toujours dans mes souvenirs.

ԱՌ Պ. ԱՆԷՔՍԵՆՏԻՆ ԼԱՐՈՒՍՏԵ

Դուք, որ օտար աշխարհի մէջ հայրութիւն ինձ ըրիք, ուսանողութեան բազմազան միջոցին շեր հոգածութիւններէն երբեք զիս չզրկեցիք եւ շեր գործով հայրենի ասան հեռաւորութիւն մոռցնել տուիք ինձ, ներեցէք ինձ ըսել, որ զՁեզ սրտիս մէջ իմ ընտանիքիս միացնելով, ձեր յիշատակն անմոռաց միշտ պիտի պահեմ:

Երկրորդ էջին վրայ կը կարգանք իւր բարերարներուն անունները, Յովհաննէս Սէրէյէն, կարապետ Պալեան եւ Պոլոս Պետրոսեան արքունի ճարտարապետները, որոնց կ'ուղղէ երախտագիտական անհուն շնորհակալութիւններ, եւ յետոյ կը յիշատակէ իւր ամենասիրելի բարեկամները՝ Խաչատուր Պարթևաշ, եւ երբեք ճարապետները Պալեան, Անտոն, Նիկողոս, Սարգիս, որոնց հետ, մանաւանդ Նիկողոսին հետ, անցուցած էր իւր ուսանողութեան մեծագոյն մասին օրերը Պարիսու մէջ:

Երրորդ էջը կը ձեռնէ այն գլխաւոր վարպետներուն, որոնց քով աւելի աշակերտութիւն ունեցած էր. նախ՝ անուանի Պրոֆ. Պալեյոյին, այն մեծ բժշկին, զոր վարպետութեան, սրտի հիւանդութիւններու կիսատուածը կոչած է յետոյ հարահաճակ Բիօսիին, որ քեշիօն Բիօս (percussion médicale) կոչուած կարեւոր զննութեան հայրն եղած էր, եւ ապա, երեւելի Ռիկորդին, ամբողջութեան ակտերու մեծ ուսուցչին այն ժամանակ Պարիսու midi հիւանդանոցին, որ իր երբեմն բժշկին անուն անմահ ըրած է, կոչուելով այսօր Ռիկորդեան հիւանդանոց (Hôpital Ricord):

Չորրորդ էջը կը նուիրէ քնիկ կապագով-
կացի հռչակաւոր Արեթէոս բժշկին հոգւոյն,
զոր Ռուսիեան իրեն հայրենակից կը համարի
եւ որուն քարոզած վարդապետութիւններուն
վրայ կը հիմնէ իւր ճառը, ինչպէս կը յայտնեն
այն գեղեցիկ տողերը, զորս Ռուսիեան ֆրանս-
սայի ուղղելով կ'արձանագրէ հինգերորդ էջին
վրայ.

À LA FRANCE SCIENTIFIQUE

J'étais venu du fond de l'Asie pour
m'inspirer au foyer de tes lumières. J'ai trouvé
parmi tes grands hommes des Médecins dignes
en tous points d'un des Médecins les plus
célèbres de l'antiquité, ARÉTÉE DE CAPPADOCE.
Ses doctrines médicales étaient celles
que j'adopte, et au développement desquelles
j'ai consacré ma dissertation inaugurale. Si
j'ai appris à connaître et à admirer mon
illustre compatriote, c'est à toi, belle FRANCE,
que je le dois. À la veille de te quitter,
reçois donc à la fois et ma reconnaissance et
mes regrets.

“ԱՌ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆ ՖՐԱՆՍԱ”

“Եկայ Ասիոյ խորքերէն՝ քու գիտութիւն-
ներու գլուարանէն լուսաւորուելու. քու մեծ
մարդերուց մէջ գտայ բժշկիներ իսկապէս նման
նախնի դարերու գերահռչակ բժշկիներէն ԱՐԵ-
ԹԷՈՍ ԿԱՊԸԴՈՎԱՍԹԻԱՆՈՍ: Ասոր բժշկական
սկզբունքներն եղան իմ ալ ընդունածներս,
որոնց բացատրութեանն աւաստի կը նուիրեմ,
աւարտական այս ճառս նախընտայ: Եթէ ուսայ
ճանչնալ իմ անուանի հայրենակիցս եւ անոր
վրայ հիանալ, զայն քեզի պարտիմ, ո՞ սիրուն
ՖՐԱՆՍԱ: Ընդունէ ուրեմն, քեզմէ բաժնուե-
լէս յառաջ, իմ երաստագիտութիւնս միան-
գամայն եւ ցաւս:”

Այս քանի մը խօսքով երաստագիտական
ինչ վսեմ զգացումներ են որ կ'արտայայտուին
Ֆրանսայի, Ֆրանսայի մեր մօրէ հայրենիքին,
ուր՝ Ռուսիեանէն ի վեր մինչև այսօր սահած
յիսուն եւ աւելի տարիներուն մէջ, որչափ հայ
ուսանողներ դիմեցին ու կը դիմեն, իւր ծոցին
մէջ ծծելու ուսման եւ գիտութեան կաթը.
որչափ հայ ուսանողներ բաժնուեցան անկէ,
ֆրանսական գիտութեանց դրօշը հայ միջա-
վայրերու մէջ պարզելու:

Այս ձօներէն ետեւ Ռուսիեան կը սկսի
իր բուն գործը, ընարան առնելով անմասն զի-

շայի սա խօսքը՝ որ դեռ այսօր ընդհանուր
բժշկութեան մեծ նշանաբանն է.

La Médecine fut longtemps repoussée
du sein des sciences exactes: elle aura droit
de leur être associée, quand on aura partout
uni à la rigoureuse observation l'examen des
altérations qu'éprouvent nos organes.

“Բժշկութիւնը երկար ատեն ճշմարիտ գի-
տութեանը ծոցէն դուրս վարեցաւ. անոնց հետ
դասուելու իրաւունք կ'ունենայ այն ատեն, երբ
ամեն ուրիշ մանրակրկիտ ըննութիւններու հետ
նկատի առնուին նաեւ մեր գործարաններուն
կրած խանգարումները:”

Սկիզբն ունի հակիրճ Յառաջաբանութիւն
մը, որով դուրս. Ռուսիեան իւր ճառին վրայ
ընդհանուր գաղափար մը կու տայ, կը խոստո-
վանի նախ ընտրած նիւթին դժուարութիւնը,
որուն առջեւ չ'ընկրկիր ընաւ, միայն բերելով այն
կոչման բարձրութիւնն եւ այն գործին մեծու-
թիւնն, ուր կ'առաջնորդեն բժշկական ուսում-
ները: Կը մեղադրէ այն Բէյերը՝ որոնք սովորու-
թիւն մը յարգելու կամ օրէնք մը լրացնելու
համար միայն, իրեւ պարզ ձեւակերպութիւն
կը պատրաստուին, եւ յետոյ կը պահանջէ,
բժշկա-դոկտորական ճառ ըսուածը՝ որ նորըն-
ծայ բժշկին իւր ասպարեզին սեմերուն վրայ
պիտի տանի, գաղափար մը տայ, թէ այն նորըն-
ծայն Բ'նչէն իմացած է իւր վարդապետներուն
դասերը, թէ ինչպէս օգտուած է հիւանդա-
նոցներուն մէջ տեսածներէն որովհետեւ, Բէյեր
մը մէջ տիրող գաղափարներէն կը դատուի
բժշկութեան պատրաստողին կարողութիւնը
կամ գոյնը սկզբունքներուն, զոր իւր արուես-
տին մէջ ի գործ պիտի դնէ:

Այս նպատակաւ ահա, Ռուսիեան, ո՞չ
թէ իւր անձնական ոյժերուն վստահելով, այլ
այն սիրոյն՝ որով գրկած է բժշկութեան բարձր
եւ վսեմ արուեստը, կ'ընտրէ իրեն փափուկ
նիւթ մը, զուտ բժշկական վարդապետութիւն
մը՝ որուն լուծումը, ըստ իրեն, կ'առաջնորդէ
այս կամ այն ուղին:

Գեղեցիկ խոստովանութիւն, արդար պա-
հանջ. ո՞ տայր թէ համաձայն Ռուսիեանի ըսա-
ծին՝ միշտ պատրաստուէին բոլոր բժշկական
Բէյերը՝ որոնց մէջ շատ քիչերը կը կրեն լուրջ
աշխատանքի մը կնիքը, եւ մեծ մասամբ հե-
ռի են դեռ գիտնական բան նկատուելէ:

Ռուսիեան կը յարէ. Եթէ, բժիշկ մ'ա-
ռանց միտ դնելու գիտութեան յառաջադիմու-

թիւներուն, յամառի հետեւի միշտ միեւնոյն գրութեան, քանզի հին է, այդու՛ շատ դժբախտութիւններ կրնայ պատճառել իր հիւանդներուն. իսկ ընդհակառակն՝ եթէ հին սովորութիւններու եւ նախապաշարութիւններու լուծել թափելով, իւր գարուն հետ ընթանալ ուզէ ու նորագոյն ծանօթութիւններն իւր արուեստին պարտականութեանց հետ զուգէ, մեծապէս արժանի կ'ըլլայ հանրային վստահութեան եւ այն բարձր պաշտօնին, որուն նպատակն է, միութեամբ ցաւակիր մարդկութիւնը:

Այս է Ռուսիանանի սկզբունքը՝ զոր իւր Յառաջարանութեան մէջ յայտնելով, իր յիշատակէ հին ժամանակներէ ի վեր ծնած ու մեռած, կամ հազիւ քիչ մը կեանք ունեցած բժշկական զանազան վարդապետութիւնները, եւ կու գայ յանգել սա եղբակցութեան, թէ՛ բժշկական արուեստի գիտութիւնը, միայն եւ միայն զննութեան եւ հետազոտութեան վրայ հիմնուած ըլլալու է:

Այս օրէնքը Ռուսիանան ընդունելով հանդերձ, չի վարանիր սակայն յայտնելու, թէ բժշկութեան մէջ շատ դժուար բան է լաւ զննել, լաւ գիտել, եւ մանաւանդ, զննածը եւ գիտածը լաւ մեկնաբանել: Հիւանդութիւն մը, կ'ըսէ, կ'ունենայ զանազան տեսակ ընտելիւններ. կ'ըլլայ որ համարձակ կը յայտնուի այն կամ նեղապատիր կերպով. իւր բարձրագոյն աստիճանին, կ'ըլլայ՝ որ կարճ ժամանակի մը մէջ կը հասնի շուտով, կ'ըլլայ՝ որ ամենածանր կամ դանդաղ կերպով. կ'ըլլայ որ անհատական կամ օգրեւեւութեան բազմազգի միպատճառներով իւր ձեւը կը փոխէ, եւ իւր ընթացքին մէջ կ'ըլլայ որ թեթեւ կամ խոր հետքեր կը թողու գործարաններու կարգաւորութեան մէջ, ըստ այսմ՝ հիւանդութիւն մը, Ռուսիանան համար, նոր Պրոմէտէս մըն է, անոր յաղթիւրա համար պէտք է հուճկու եւ ճարտար ձեռք մը, որպէս զի կարենայ զայն բռնել եւ շղթայել. եւ հոս է աւստի բուն դժուարութիւնը, դժուարութիւն ըստ բաւականի մեծ, զոր հարթելու միջոցներուն վրայ տակաւին բժշկիկները չեն կրցած կատարելահայ համաձայնիլ:

Իսն՝ որ ուղղակի հիւանդութեան նշաններով կը զբաղին եւ այդ նշանները մասնովի կամ ամբողջովին հարուածելու ետեւէ կ'ըլլան. կան՝ որ աւելին այդ նշաններուն աղբիւրն երեւան հանելու կը հետամտին, եւ այս երկու գրութեան կամ վարդապետութեան մէջն է որ Ռուսիանան իւր ընտրութիւնը կ'ուզէ ընել, նախա-

պատուութիւն տալով երկրորդին, որուն վրայ կը յօրինէ իւր հմտալից ճառը:

Պոլսոյ, Բիօտի, մանաւանդ Ռոստանի հիւանդանոցներուն մէջ երկար հետազոտութիւններ ընելէ ու կատարեալ փորձառութիւններ ունենալէ յետոյ է, որ Ռուսիանան հրապարակ կը հասնէ իւր աշխատութիւնը՝ որուն մէջ հինգ ատենձին գլուխներով կը խօսի ու կը պաշտպանէ այն բժշկութիւնը՝ որով ինքը կ'ուզէ, հիւանդութեան մը պահուն, աւելի հիւանդ եղող գործարանով զբաղել. իրեն համար, (ինչպէս նաեւ Ռոստանի, Պոլսոյ, եւ Բիօտիի համար, եւ ասոնցմէ շատ ու շատ յառաջ ալ Բակիլիկ Խապալցի հայածին նշանաւոր բժշկին համար,) ճշմարիտ բժշկութիւնն այս է: Դոկտ. Ռուսիանան կ'ուզէ, որ հիւանդութեան մը ժամանակ բժիշկ մը ակտանաշանները գարմանելու ձգտում չունենայ, այլ այն ակտանիշներն իրեն առաջնորդ առնելով հետամտի ու աշխատի, գտնել այն գործարանը՝ որ բոյնն է բուն հիւանդութեան եւ ուսկից ծնած են այն ակտանաշանները, որոնցմով միայն կը զբաղէին երբեմն բժիշկները, երբ տակաւին մեծն լաւնէք մարդուն ներսը կարգաւոր հիւանդի միջոցը, «կանցքութիւն» (auscultation) ստեղծած չէր: Այն ատենները *médecine symptomatique*ը այսինքն նշանագարման բժշկութիւնն էր որ կը տիրէր կուրաբար. հազմ միայն կը դարմանէին առանց գիտնալ ուղեւոր թէ՛ ուր էր եւ ի՞նչ էր այդ հազին պատճառն եւ աղբիւրը. ցուց կը դարմանէին առանց հետամուտ ըլլալու թէ՛ քանի՛ քանի՛ հիւանդութիւններ ծանկուած կը մնային այդ ցաւին ետեւ, մինչդեռ Ռուսիանան օրերը արդէն իսկ *médecine des organes*ը այսինքն գործարանագարման բժշկութիւնը, հիւանդութեան բժշկութիւնը, սկսած էր իւր գրօշը պարզել. 1849ն ի վեր տիրող բժշկութիւնն այս է. եւ այսօրան բժշկութիւնը, Դոկտ. Ռուսիանանի պաշտպանած վարդապետութեան ալ աւելի զարգացած ու բեղուն վիճակն է. այսօրան բժշկութիւնը, ցաւի մը հանդէպ, կ'ուզէ նախ այդ ցաւին պատճառը, տեղը, բոյնը գտնել, մէկ խօսքով՝ գտնել այն գործարանն որուն պաշտօնավարութեան մէկ որեւէ խանգարումը ծնած է այդ ցաւը: Անդամալուծութեան մը հանդէպ, կ'ուզէ գտնել այն տեղը, ուղեղին այն մասը, որ իր կանոնադրութեան մէջ խանգարուելով ծնած է այդ անդամալուծութիւնը: Ախտերու նշանները չուզեր պարմանել այսօրան բժշկութիւնը, այլ կ'ուզէ

կանոնադրել խանգարումը գործարաններու պաշտոնավարութեան, որով կ'անհետանան եւ բոլոր նշանները, զորս Տինքերը հիւանդութիւններ կը կարծէին:

Այս է ահա Ռուսիոյնանի ամբողջ ճառիկն նիւթը, եւ այնչափ լաւ եւ հմտութեամբ գրուած է, որ այսօր իսկ կրնայ կարգադրուիլ օգտուի:

Ռուսիոյնանի պաշտպանած գաղափարներն եւ սկզբունքներն այն ատենի նշանաւոր բժիշկներուն ուշադրութեան եւ հաւանութեան առարկայ կ'ըլլան, եւ Պոլսոյ, Բոթէնի վարպետը, այնչափ կը սիրէ Ռուսիոյնանի տարածել ուղած վարդապետութիւնը՝ ճշմարիտ բժշկութիւնը, որ զայն անձամբ կը ներկայացնէ Académie de médecineի մէկ նիստին, եւ Ռուսիոյնանի համար իւր իւր ծափահարութիւններ, ինչպէս կը պատմէր իսկ իս. Պ. Միսաքեան:

Ռուսիոյնանի թէզըն մասին այն ատեն մեծ գովասանութիւն մը կը գրէ Պարիսու Gazette médicale անուն շաբաթական թերթը, ուրիկէ շարժելով Չամուրճեան (Տէրոյնեց պատուելի), ինքն ալ իւր Հայաստան թերթին մէջ կը գրէր հետեւեալ համակրական տողերը, զորս կարեւոր կը համարէր ներկայացնել նոյնութեամբ¹.

«Փարիզու Կլէյի Ֆիլիսէ Ըստած շաբաթական լրագրոյն մէջ հաճութեամբ արտի կը կարգաւոր, որ փարիզու բժշկական դպրատան աշակերտներէն ծարտար բժիշկ մը, հայազգի Կեսարացի Պ. Նահապետ Ռուսիոյնանց, որ ֆուսնաբի բժշկական ընկերութեան մէջ Տօքոթեր Ռուսիոյնան անունով կը ծանցուի, Արեւտեոսի բժշկական վարդապետութեանը վրայ բացատրութիւն, առանձին ճառ մը չինքր է: Արեւտեոս մէկ բժիշկ մըն է, բնիկ Կապադովկացի, Ներսէ կայսեր ժամանակները, որ Հռոմայու կայսրութիւնը վարեց Քրիստոսի 54 թուականէ մինչեւ 68 թուականը: Արեւտեոս բժիշկներուն մէջ առաջինը եղաւ, որ մեծ խարանդեղ (բէհիլիան եագրսի) գործածեց Կոստանդնուպոլսէ:»

«Փարիզու երեւելի բժիշկներէն եւ նոյն ընկերութեան անդամներէն Պ. Պոլսոյն այս ճառս ընկերութեան Ժողովոյն ներկայացուցեր է, որ շատ հաճոյ գտնուեւ է, ուստի եւ ինքն ալ՝ նոյն Պ. Պոլսոյն առաջարկութեամբն եւ Ժողովոյն անդամոց միաբան հաճութեամբն նոյն Ժողովոյն անդամ անուաներ է: Ասիկայ Պ. Նահա-

հապետին իւր արուեստին մէջ՝ եւ անոր վերաբերեալ հնագիտութեանը մէջ քաջավարժ ըլլալուն երաշխադրութիւն մըն է:

Բայց թէ ո՞ր բժշկական ընկերութեան անդամ կ'ընտրուի Ռուսիոյնան, որը կերպով չի գրէր Հայաստան, որ վերլոյշեալ տողերէն վեց ամիս յառաջ ալ ծանուցած էր Ռուսիոյնանի բժիշկ ըլլալը, կենսագրական հակիրճ տեղեկութիւններով, որ են.

«Բնիկ Կեսարացի եւ ի մանկութենէ հետէ Դոստանդուպոլիս մնած եւ վարժուած պատանի մը, Պ. Նահապետ, հայերէն գրագիտութենէն զատ գաղղիական լեզուն ալ մայրաքաղաքիս մէջ աղէկ սորվելու, եւ ժամանակ մըն ալ բարձրադաստիւ Մուսսա Սաֆվէթի փաշային թարգմանութեան պաշտօն վարելէն ետքը, (երբ որ յիշեալ փաշայն մեծապօր տէրութեան եկամտից տեսուչ, Ժալէ Դալէի էր) ուսմունքը կատարելագործելու եւ յատկապէս բժշկութիւն սորվելու համար սակեց հինգ տարի առաջ ֆուսնաբի փարիզ մայրաքաղաքը գացած էր: Ասոր գաղղիերէն լեզուով յօրինած եւ նոյն քաղաքին բժշկական ուսմանց Տպարանը ապուած մէկ ճառը շատ ուրախութեամբ տեսանք, որուն մէջը բժշկական արուեստին վրայօք ստացած հմտութիւններէն զատ՝ ազնուական երախտագիտութեան ոգի մըն ալ կ'երեւի, որովհետեւ իւր անձիւ բարձրարժեքուն ալ մէկիկ մէկիկ անուններ յիշեր է: Ասով այն ազնիւ գերաշարք անձանց համարաւ եկեղեցիներէն աւելի՝ որ իրենց ուրիշ բարութեան գործընթին արդէն համալու ստացած են, իրեն գովելի երախտագիտութիւնը եւ պանդխտութեան երկիր պտտելուն ջանքը ցնուցած է, եւ կը յուսացուի որ մօտ ժամանակներս մէկ առաքինի բժիշկ մըն ալ կ'աւելնայ Դոստանդուպոլիս մեր ազգէն:»¹

Երկար կ'ըլլար ինչ գեւ մանրամասն պատմել Ռուսիոյնանի ճառին ամբողջութիւնը, որուն մէջ պարզաւ նորանոր գաղափարներ, անգամ մըն ալ կը հաստատեն այն խօսքը, զոր յառաջագոյն գրեցի, թէ՛ Ռուսիոյնան իրաւ իրաւ կը հանգիստնար բժշկութեան մէջ մեծ տաղանդ մը եւ մեծ հեղինակ մը, եթէ այն ճանապարհին մէջ ուղեր շարունակել: Այսու հանդերձ Ռուսիոյնանի ճառն է եւ պիտի մնայ բժշկական ընտիր գործ մը, ինչ որ ոչ նուազ մեծ պատիւ մըն է հայ բժշկութեան եւ հայ հանճարին:

¹ «Հայաստան» թերթի Չամուրճեանի, Կ. Պոլսի 5 Օգոստոս 1890 թիւ 27:

¹ «Հայաստան» թերթի Չամուրճեանի, Կ. Պոլսի 27 Նոյեմբար 1890:

Ռուսիների ինչև անգիւս բան մըն է Տիմայ եւ սպառած իսկ. ես բախտ ունեցայ ձեռք անցընել զայն շնորհիւ յոյժ ողբացեալ արուեստակից բարեկամս, Գոկա. Տիգրան փաշա ֆէշ-սիմալճեանի, որ ունէր հատ մը եւ ստացած

էր զայն Գրիգոր Օտեանէն, որուն Ռուսիեան ինքը նուիրած է 1851ին, իւր ձեռագիր ձօնովն ու ստորագրութեամբը, զոր կ'արտաստեմ հոս, Ռուսիեանի գեղեցիկ գրին վրայ գաղափար մը տալու համար. ահաւաստիկ այն.

*L'auteur à Monsieur G. S. Odian
souvenir d'amitié et témoignage
d'estime.*

Scutari, 17 Janvier 1871,

Respectueux

Ինչ քաղցր յիշատակներ չեն պատմեր այս քանի մը բաւերը, մանաւանդ՝ 1851 թուականը՝ որ առեն անշուշտ սկսաւ Ռուսիեան հաղորդել Գր. Օտեանի իր այն նշանաւոր դաշափարները, զոր իւր ինչև երկնած ժամանակէն սնուցած էր մտքին եւ սրտին մէջ, յայտնել իւր

Սահմանադրական խորհուրդները զորս 1848ի գաղղիական յեղափոխութեան օրէն, Նիկոզոս Պալեանի հետ սորված էր, եւ զորս արդէն իսկ Գոկա. Սերովյէն 1847էն ի վեր լլգգին մէջ տարածել սկսած էր:

(Ըր-ն-ի-է-ի)

Ռ. Տ. Վ.

ՔՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՔՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

Գ.

ԳՐԱԿԱՆ ՇՈՂՈՐԻ:

1. Բաւական հետաքրքրական ափս մը եղաւ Կ. Պոլսոյ գրականութեան համար այս աւիսը: Պր. Ալպոյաճեան, յուսատու երիտասարդ մը, ընդարձակ գրադատական մը գրեց Պր. Մ. Յովհաննէսեանի «Քննական Պատմութեան» վրայ: «Գրական ակնարկ» մը շատ աւելի պիտի յարմարէր այս վերջին երկասիրութեան վրայ, եւ աւելի ծշգիւ պիտի պատկերացընէր ճշ. դա-րուն գրական երեւոյթը մեր մէջ: Եւ ասով թե-

րեւս զննածափեր իւր քննիչը, որ շատ մեղմ գրչովն իսկ ազդու վերքեր կը բանար հեղինակին գործին վրայ: Հասա մը ենթադրութեանց՝ եւ անձնական ենթադրութեանց, իբր լեզուագիտութեան եւ բանասիրութեան հաստատած ապահով երեւոյթներն յառաջ բերուիլ, շատ յաջող չէր, եւ իրաւամբ զատեց իրարմէ՝ բանասիրութիւնն ու Պր. Մ. Յովհաննէսեանին անձը՝ «Մշակի» քննադատն՝ Պր. Ս. Մախա-սեան... Եւ ամենայն դէպս կը շնորհաւորենք զՊր. Մ. Յովհաննէսեան իւր «գրական ակնարկին» համար (եւ միայն այս անուամբ կը բաղ-ձայինք որ յորջորջուէր այս երկը), վասն զի Կ. Պոլսոյ «նորաՎեպային» միջնորդտին մէջ, եւ-